

A turisztikai teljesítmény értékelése az európai térségben

(Bevezetés) Az egyes országok gazdasági szerkezetében egyre nagyobb szerepet kap a szolgáltatási szektor. A szolgáltatásból egyre nagyobb szeletet vesz el a turizmus, mint „iparág”. Ez a tendencia érvényesül természetesen az európai országokra. A világturizmusból való részesedést 2014. évre 33%-ra prognosztizálják, az uniós polgárok kétharmada az EU-tagállamok valamelyikében tölti el szabadságát.

Az EU országokból hat a világ leglátogatottabb célpontjai között volt tavaly, hozzájárulva a foglalkoztatás bővítéséhez és a jövedelmek növeléséhez. Az utazók számára sokkal könnyebb az élet az európai térségben: egyrészt az útlevelek kiiktatásával és a vízummentességgel (Bulgária, Horvátország, és Törökország részére nem), másrészt a közös valuta, az euró bevezetésével.

A publikációm két feladatra vállalkozik: be kívánja mutatni az európai térség legfrissebb utazási és turisztikai viszonyait, és bemutatni az új, keresetalapú statisztikai nyilvántartást.

(A turizmus statisztikai mérése) A statisztikai mérés szempontjából a turizmus megfigyelése azért sajátos feladat, mert a nemzetközi és az ezekkel harmonizáló hazai, a gazdasági tevékenységeket, termékeket osztályozó nomenklatúrákban önálló, külön turizmus ágazat – éppen a turizmus igen sokrétű, szerteágazó és összetett kapcsolatrendszere miatt – nem létezik. A turista az adott „piacon” mint nem helyi lakos van jelen, egyébként a szokásos környezetében fogyaszt. Ez azt jelenti, hogy a külföldi turisták kereslete mindig addicionális az adott országokban az ott lakók fogyasztására kedvező folyamat, elősegíti a hazai, illetve a regionális gazdasági növekedést, hiszen olyan jövedelmek elköltéséről van szó, amelyek máshol keletkeztek. Ebből következik a turizmushoz kapcsolódó olyan komplex társadalmi-gazdasági információrendszer kiépítésének igénye, amely lehetővé teszi a turizmus tényeken nyugvó stratégiai tervezését, az országos turizmuspolitika formálását, illetve regionális, szakmai koordinációját, továbbá a nemzetgazdaság ágazatainak átívelő jelenségnek, beágyazottságának a mérését, kölcsönhatásainak elemzését. Hosszú évtizedeken keresztül a KSH és más statisztikai szervezetek alapvetően a kínálati oldal természetes és pénzügyi mutatóit figyelték. Ezek például: az országhatárt átlépő külföldiek és belföldiek száma, állampolgárság szerinti részletezésük, a kereskedelmi szálláshelyek kapacitása, a magánzálláshelyek kapacitása és vendégforgalma, az utazást szervező utazási irodák forgalma.

A turisztikai fogyasztás valójában a keresleti oldalról figyelhető meg. Ez azt jelenti, hogy meg kell határozni azokat a személyeket, területeket, időszakokat és feltételeket, amelyek alapján kiszámítható a turizmusban résztvevők fogyasztása. Nem elégséges a külföldi és belföldi látogatók fogyasztásának egyösszegű bemutatása, hanem mindezt különböző változók meneten részletezni kell. A fenti szempontok figyelembe vételével a KSH 2003-ban indította az ún. turisztikai keresleti felvételeket. A felvételek folyamatos, reprezentatív jellegű megfigyelések, amelyek kiterjednek a külföldiek magyarországi, a lakosság belföldi és külföldi utazási szokásaira. A módszertant, amely mentén szerveződött a mérés Turisztikai Szatellit Számlának nevezik, és világszerte használatos már napjainkban.

(*Európai turizmuspolitika*) A turizmus és a vendéglátás (vagy ahogy az unióban nevezik: a HORECA szektor) sok esetben nehezen definiálható fogalmak, ezért az unió sem tudott megvalósítani egy kifejezetten az ágazatra szabott, annak valamennyi aspektusát felölelő intézkedési, szabályozási rendszert. Ennek megfelelően nem létezik sem közös, sem pedig közösségi turizmuspolitika. Ez azt jelenti, hogy az uniós szabályok, intézkedések meghatározásakor az EU a turizmus szempontjait nem tartja közvetlenül szem előtt. A HORECA ágazatra tehát az általános elvek és szabályok érvényesek. Mégis, mivel az ágazat az élet sok területét érinti, számos olyan szabályozás is érinti a turizmus alrendszeit, amelyet eredetileg más megközelítésből dolgoztak ki.

Egységes európai szintű turizmuspolitika hiányában az idegenforgalmi ágazat szabályozása tagországonként eltérő. A turizmus nemzetgazdasági súlyából, a kormányok fejlesztési stratégiai elképzeléseiből, illetve az egyes tagországok fejlettségi szintéből és hagyományaiból adódóan a tagállamok különböző elképzelésekkel rendelkeznek az idegenforgalom szabályozásával kapcsolatban. Így a világ legjelentősebb turisztikai régiójának a turizmust illetően nincs világosan meghatározott kompetenciája, nincs közösségi turizmuspolitika.

A szerteágazó tagállami turizmuspolitikát jól jellemzi a német szövetségi kormánynek a közelmúltban készített tanulmánya, amely alapján elmondható, hogy a tagállamok közül csak Franciaországban, Ausztriában, Írországban, Portugáliában és Spanyolországban létezik a közizgazgatáson belül külön, a turizmus irányításáért felelős szervezeti egység, többnyire államtitkárság. Belgiumban például csak regionális szinten valósul meg az idegenforgalom körülhatárolt irányítása. A tagállamok közel felében egyáltalán nincs a turizmust szabályozó átfogó jogszabály, míg a többiben különböző kerettörvények rendelkeznek a turizmus fejlesztésének, állami támogatásának módjáról. Vannak különböző államok közötti összefogások a turizmus területén, ilyen létezik a viseigrádi országokban is.

A turizmus szerepének megítélése alapján az EU tagországai három nagyobb csoportba sorolhatóak:

1. Főleg küldő országok: Az ebbe a csoportba tartozó tagállamok többnyire ellenzik a turizmus európai szinten történő közvetlen szabályozását. Az EU legfejlettebb tagországi sorolhatóak ide, általában nettó befizetők, így a fejlesztési forrásokból kevésbé, vagy egyáltalán nem részesednek. Elsősorban az Egyesült Királyság, Németország, a skandináv és a Benelux államok tartoznak ebbe az országcsoportba. Küldő országok lévén, a piacaikon hatalmas utazásszervező cégek alakultak ki, amelyek tevékenységükkel meghatározhatják az egyes fogadó térségek turizmusának alakulását. Egy Thomas Cook vagy TUI méretű utazásszervező nagymértékben képes befolyásolni egy ország vendégforgalmát. Így ők uralják a piacot, nem szívesen vennék a kötöttségeket, amelyeket egy EU-szabályozás róna rájuk.
2. A mediterrán térség országai: Ezen országok az unió kompetenciájának és tevékenységének fokozását szorgalmazzák a turizmus területén. A tagállamok e csoportja kevésbé fejlett, és általában turistafogadó térségek. Infrastrukturális lemaradásuk pótlásához, elmaradott régióik és a turisztikai szektor fejlesztéséhez, valamint versenyképességük növeléséhez forrásokra van szükségük. Az uniós források e célokra a Strukturális Alapok és a Kohéziós Alapkeretében állnak rendelkezésre. A csoport tagjai abban érdekeltek, hogy az említett alapokból, kifejezetten a turizmusra célzott módon, több támogatást kapjanak. A turizmusfejlesztést illetően így Spanyolorzágnak és Portugáliának hasonló érdekei vannak, mint Magyarországnak.
3. Fogadó-küldő országok: Az egyszerre jelentős számú turistát fogadó és küldő országok ingáznak a másik két országcsoport álláspontja között. Elsősorban Franciaország és Ausztria sorolható ide.

(Az európai turizmus számokban) A statisztikai adatok forrása a World Travel & Tourism Council 2013-as kiadványa, az European Union – Travel & Tourism Climbing to New Heights. A becslést természetesen a Turizmus Szatellit Számlák rendszere alapján kerültek meghatározásra.

A turisztikai teljesítmény aránya a bruttó hazai termékben

A megfigyelt 32 országban a turizmus hozzáadott értéke 1,3 és 13,2% között szóródik. Az átlag érték 4,4%. Az Európai Unió a világ piacából 33%-ot ad, a vizsgált arányok együttesen pedig több mint 36%-ot. A legkisebb hozzájárulás Lettorszában, Litvániában és Romániában van, a legtöbb pedig Máltán, Cipruson és Horvátországban.

Ha viszont az egyes országok hozzájárulását vizsgáljuk az összeurópai teljesítményhez, teljesen más képet kapunk. A legnagyobb hozzáadott érték koncentráció Németországban, Franciaországban, az Egyesült Királyságban és Olaszországban található. A minimumot Lettország, Litvánia, Észtország és Izland adja, ide sűrűsödik a legkisebb turisztikai jövedelmek aránya.

A T&T teljesítményhez a személyes T&T ráfordítások, a külföldi turisták elköltött pénze, a tőkebefektetés, az üzleti T&T ráfordítások, a kormányzati ráfordítások adódnak.

Foglalkoztatottak aránya a T&T iparban

A teljes foglalkoztatás 4,2%-a dolgozik a szektorban, ami 8,6 millió főt jelent. Növekvő tendencia jellemzi az EU-t. A fenti országokban 1–18% közötti értékeket vesznek fel. Hasonló az analógia, ha a minimum és a maximum értékeket vizsgálom, mint a hozzáadott értéknél. Ahol magas a hozzáadott érték, ott magas a szektor foglalkoztatási aránya is. Viszont ha termelékenységet számolok – tehát ha a teljesítményt arányosítom a foglalkoztatáshoz –, egészen más képet kapok. A legtermékenyebb országok: Törökország, Litvánia, Írország, Anglia és Csehország. Az alsó hatodot Szlovénia, Magyarország, Románia, Ciprus és Luxemburg képviseli.

Kormányzati kiadások

Az „európai uniós kormányzat” a teljes kormányzati kiadásokból 3,2%-ot fordít az iparra, ami 74 milliárd EUR-t tesz ki. A vizsgálatba bevont országokban az alsó hatodban foglal helyet Törökország (a legtermékenyebb ország!), Horvátország, Németország, Szlovákia és Hollandia. A felső ötödben Izland, Málta, Ciprus, Észtország és Svájc helyezkedik el.

A külföldiek „exportja”: a helyben elköltött pénz

Az EU-ban a teljes export 6,9%-át adja a külföldiek által elköltött pénz exportja. A legtöbb külföldi pénzmennyiség Görögországba, Ciprusra, Horvátországba és Máltára vándorol (fogadó ország). A legkevesebb pedig Romániába, Luxemburgba, Belgiumba, Írországra és Norvégiába (küldő országok).

Személyi T&T fogyasztás

Az összes személyes fogyasztót jelenti a helyi szereplők által, ami lehet külföldön és helyben is. A T&T szolgáltatásokat és javakat tartalmazza a fogyasztói „csomag”. (Közlekedés, szórakozás, étkezés, pénzügyi szolgáltatások stb.)

A legalacsonyabb turisztikai fogyasztás Romániát, Litvániát, Lettországot, Lengyelországot és Szlovákiát jellemzi. Magas a fogyasztási arány: Luxemburgban, Ausztriában, Svájcban és Belgiumban. Egyedül Horvátországban és Cipruson 10% feletti a fogyasztói hányad.

A tőkebefektetések

Az összes befizetés 8,6%-ára becsülik a T&T befektetéseket (194 milliárd EUR). A legtöbb tőke Máltára, Észtországba, Ciprusra, Izlandra és Törökországba irányul. Alacsony a T&T beruházások aránya Németországban, Svédországban, Belgiumban, Hollandiában és Luxemburgban.

A következőkben azt kívánom megvizsgálni, hogy a felsorolt, turisztikai keresletet (teljesítményt) befolyásoló tényezők hogyan hatnak egymásra, illetve magát a teljesítményt mely tényezők befolyásolják.

Módszertan

Az elemzéshez az SPSS 13.0 for Windows statisztikai programot alkalmaztam, amelyből a főkomponens (faktor) – illetve az úgynevezett hierarchikus klaszter – elemzés került felhasználásra. A statisztikai szoftver segítségével olyan összefüggésekre is fény derült, amelyek „ránézéssel” nem állapíthatók meg. A különböző mátrixok segítségével meghatározatók a kölcsönös kapcsolatok, összefüggések, így a közös főkomponens (faktor) változók vagy háttérváltozók is adottak lesznek. Mindezek után a faktorok segítségével az egyes országok, egységek ábrázolása, csoportosítása szükségeltetik, majd a következtetések leolvasása, megfogalmazása.

Eredmények

A faktoranalízis segítségével szűkítettem a mutatók számát, azaz adatredukciót hajtottam végre. A faktorok közül azok tekinthetők jelentősnek, amelyek sajátértéke átlag, vagyis egy fölötti. Ezen esetben az első két főkomponens jelentős. Az első főkomponens (faktor) magyarázza a megfigyelési változók 52,4%-át, a második a 20,8%-át. Az első két faktor az összvariancia 73,2%-át magyarázza meg, ez elfogadható.

A vizsgálat során megállapítható, hogy az első faktornak az iparági hozzáadott értékkel, az iparági foglalkoztatással, a külföldiek által az adott gazdaságban elköltött pénzmennyiséggel, a tőkebefektetésekkel és a T&T kormányzati kiadásokkal való kapcsolata tekinthető jelentősnek. (Ebben a sorrendben.) A változók között a kapcsolat pozitív: tehát ha magas a hozzáadott érték, akkor magas a foglalkoztatottak aránya, a külföldiek pénzköltése, a tőkebefektetések és a T&T kormányzati ráfordítások. Ezt a T&T ágazati versenyképességi faktornak neveztem el.

A második faktorban a személyes turisztikai fogyasztás és a hozzáadott értékek összeurópai arányai korrelálnak szignifikánsan. Az előjelek itt is azonosak: ha nő a turisztikai fogyasztás, nőnek a hozzáadott érték-koncentrációk is. Nem olyan szoros ugyan az összefüggés a két változó között, de azt feltételezi, hogy a turisztikai teljesítményt a hazaiak otthon elköltött pénze is nagyban befolyásolja. Ez a T&T hatásfaktor.

A koordinátarendszer X tengelyét a legnagyobb magyarázási százalékkal rendelkező faktor jelenti. Ennek megfelelően hasonlóan az egyes vizsgálati tényezőkhöz, itt is nagy jelentőséget kap az előjel szerinti hovatartozás. A tengely pozitív tartományában azoknak az országoknak kell elhelyezkedniük, amelyeknél az iparági hozzáadott értékek, az iparági foglalkoztatás, a külföldiek által az adott országban/gazdaságban elköltött pénzmennyiség, a tőkebefektetések és a T&T kormányzati kiadások nagy jelentőséggel bírnak. A tengely ellenkező, negatív tartománya azokat a turisztikai teljesítménnyel rendelkező szerkezeteket jelképezi, ahol alacsonyabb a fenti változók jelentősége.

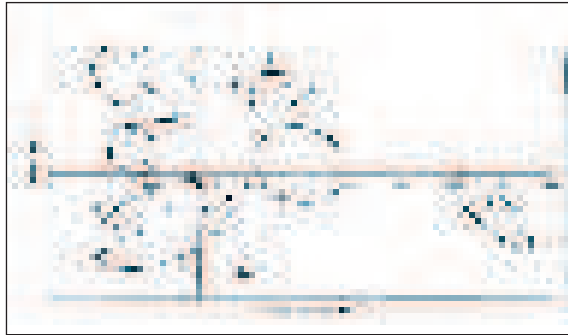
A koordinátarendszer Y tengelyén a második, a T&T hatás faktor által meghatározott koordináták szerint kerülnek elhelyezésre az országok. A tengely pozitív tartományában azok az országok találhatók, ahol a személyes turisztikai fogyasztás és a hozzáadott érték-

kek összeurópai arányai vizsgálati tényezők nagyobb mértékűek.

A hipotézis többé-kevésbé teljesült ugyan, de a személyes T&T fogyasztás „átkerült a 2. faktorba”. Ezen kívül a többi keresletet kifejező tényező szépen illeszkedik a hipotézishez.

A koordinátarendszerben klaszter-elemzéssel (hierarchikus, centroid módszert alkalmazva) hét összefüggő klasztert választhatunk le:

1. Izland, Portugália, Horvátország és Görögország csoportja,
2. Svájc, Ausztria és Spanyolország által alkotott társaság,
3. Németország, Franciaország, Egyesült Királyság, Olaszország és Luxemburg,
4. Málta és Ciprus,
5. Hollandia, Dánia, Norvégia, Svédország, Belgium,
6. Észtország,
7. Írország, Finnország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Bulgária, Románia és Törökország.

1. ábra: Turisztikai klaszterek Európában. Forrás: SPSS

A számok szerint a turisztikailag legfejlettebb (4-es) klasztert Ciprus és Málta alkotja. Mivel a turisztikai hozzáadott értékek, mind pedig a foglalkoztatási arányok tekintetében itt a legmagasabbak az értékek. Az összes mutatóban a csúcson szerepelnek, kivéve kettőt: a személyes T&T fogyasztás és az összeurópai teljesítménynek az egyes országokra jutó koncentrációja. Inkább fogadó országok, magyarázza az alacsony helyi és a magas külföldi fogyasztás. Málta főképp a fogadó országok közé tartozik, különösen magas a T&T befektetések aránya és a hozzáadott érték aránya a GDP-ben, viszont méretéből (is) fakadóan itt a legalacsonyabb a teljesítmény-koncentráció.

Fejlettségben a következő klaszter az 1. sorszámú. A legtöbb hozzáadott értékkel Horvátország rendelkezik, a többiek követik őt. A foglalkoztatás terén is hasonló a helyzet. A külföldiek által elköltött pénzmenyiség nagyon magas Görögországban és Horvátországban (fogadó országok), Portugáliában és Izlandon ezek az értékek ennek a felét sem érik el. A befektetések és a kormányzati ráfordítások aránya Izlandon a legnagyobb a csoportban. Horvátországban a kormányzati ráfordítás a minimumon van (1,5%-a az összes kormányzati kiadásnak), de a teljesítménye kimagasló, jól mutatja, hogy ezen tényező járul hozzá a legkevésbé a T&T teljesítményhez. Görögország adja az összeurópai teljesítmény csaknem 2%-át. Izland a legtermelékenyebb a csoportból.

A következő klasztert (2-es) a fogadó-küldő országok adják: Ausztria, Spanyolország és Svájc. Csökken a hozzáadott értékek aránya (6% körüli), amelyhez 7-8%-os fog-

lalkoztatási ráták adódnak. Magas a turisztikai befektetések aránya Ausztriában és Spanyolországban, ez utóbbiban realizálódik a vizsgált országok összesített hozzáadott értékének több mint 10%-a. Svédországban a legmagasabb a T&T ipar személyi fogyasztása, köszönhetően jövedelmi helyzetüknek.

A harmadik klaszterben keverednek a küldő és a fogadó-küldő országok. Csökkenő hozzáadott értékek és csökkenő foglalkoztatás jellemző. Az Egyesült Királyság termelékenysége szempontjából a legjobb. Luxemburg kivételével a többi ország T&T területi koncentrációja mind 10% feletti, a vizsgált országok 55%-át adják. Luxemburg a főleg küldő országok közé tartozik, a személyes fogyasztás közel 20%-át jelenti a T&T fogyasztás. A legtöbb tőkét az Egyesült Királyságban és Olaszországban fektették az ágazatba.

Az ötödik klasztert már főleg küldő országok alkotják. Norvégia, Svédország, Dánia és a Benelux államok találhatók itt. Az idegenforgalmi beruházások aránya 7% körüli, a külföldiek az előző csoportokhoz képest kevesebb pénzt költenek ezen országokban. A teljes fogyasztás több mint 10%-a az utazásra és a turizmusra fordítódik. A kormányzati turisztikai kiadások terén 5,6%-kal Norvégia vezet. Viszont a turisztikai kereslet Belgiumban és Hollandiában sokkal több, mint a nagyobb földrajzi kiterjedésű skandináv országokban.

A hatodik klasztert egyedül Észtország adja, turisztikai termelékenysége kiemelkedő. Az idegenforgalomba fektetett tőke aránya Cipruséval vetekszik, sőt meg is haladja azét. A kormányzati T&T kiadások magas voltához magas külföldi pénzköltés is párosul.

Az utolsó klaszterben a fogadó és a küldő országok keveréke található. A hozzáadott értékek 1,3–5,7% között szóródnak. Bulgáriában és Törökországban a legmagasabbak, Lettországnak és Romániának a legalacsonyabbak ezek az értékek. Nagyon sok termelékeny ország van itt: Törökország (a legtermelékenyebb), Bulgária, Csehország, Finnország, Írország, Lettország, Litvánia és Szlovákia. A fogadó országok: Törökország és Bulgária, valamint Lengyelország. Küldő országok: Finnország, Szlovákia és Írország. Feltörekvő jelző adható Törökországnak, Bulgáriának valamint Szlovákiának, Litvániának és Csehországnak a turisztikába investált tőke alapján.

A hét összefüggő klasztert tovább lehet szűkíteni négy csoportra:

- A versenyképességben kiemelkedő országokat tartalmazó Görögország, Horvátország, Ausztria, Svájc, Spanyolország, Portugália, Izland, Ciprus és Málta;
- A turisztikai teljesítményben magas európai magterület: Franciaország, Egyesült Királyság, Németország, Olaszország, Luxemburg,
- Északi országok: Norvégia, Dánia, Svédország, Belgium, Hollandia;
- Az európai térség határ menti országai: Finnország, Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Románia, Bulgária és Törökország.

(Összefoglalás) A turizmus korunk fontos társadalmi jelensége. Jelentős szerepe van a politikai, művelődési, szociális-egészségvédelmi és gazdasági tényezők összehangolásában. Ahhoz, hogy ezeket a koordináló feladatokat el tudjuk látni, megfelelő adatok és adatfeldolgozás szükséges. Ezt a megfelelő, korszerű adatfeldolgozást a keresletalapú statisztikai nyilvántartást a *Turisztikai Szatellit Számlának* nevezik.

Az Európai Unió turizmus teljesítményét elsősorban a személyi utazási s turisztikai fogyasztás determinálja (43%), ezt a külföldiek által elköltött pénzmenyiség a rezidens gazdaságban (17%), az egyéb export (15%), a T&T ágazatba fektetett tőke (11%), az üzleti célú T&T fogyasztás (10%) és a kormányzati kiadások (4%) követi.

Az elemzésben a teljesítményt befolyásoló négy determinánst alkalmaztam (személyi T&T fogyasztás, a külföldi pénzköltés, tőkebefektetés, kormányzati kiadások), illetve a hozzáadott értékeket (a GDP százalékban, illetve területi koncentrációban) és a foglalkoztatási arányokat. Az alkalmazott faktoranalízis két szignifikáns faktort határozott meg, amelyekben belül a kapcsolat pozitív. A két faktor (koordináták) segítségével a vizsgálat európai ábrázolása is megtörtént (koordináta rendszerben), majd egy hierarchikus klaszterelemzés is. Hét összefüggő csoport jelent meg, amelyet tovább szűkítettem négy csoportra.

Amint az eredményekből látható, az egyes közgazdasági jellemzők alapján lehatárolt klaszterek, majd a csoportok többé-kevésbé összefüggő, az Európában ismeretes regionális földrajzi-gazdaságiföldrajzi területeket fednek le. Tehát a természeti-földrajzi adottságoknak, elhelyezkedésnek nagy a jelentősége a turisztikai keresletben-teljesítményben.

IRODALOMJEGYZÉK

- Cséfalvay Z. (1999): Helyünk a nap alatt... Magyarország és Budapest a globalizáció korában. Kairosz Kiadó/Növekedéskutató, Győr.
- Dusek T. – Kiss J. P. (2008): A regionális GDP értelmezésének és használatának problémái. *Területi Statisztika* 11. (3).
- Dabóczi K. (1998): A mérhető balgaság, avagy miért nincs olaj a közgazdaságtan lámpásában? Kovász, II. évf. 2. szám – 1998. nyár.
- Gaspers, D. (2004): Human Well-Being: Concepts and Conceptualisations. UN Discussion Paper No. 2004/06.
- Husz I. (2001): Az emberi fejlődés indexe. *Szociológiai Szemle*, 2001/2.
- Dr. Hüttl A. – Dr. Probáld Á. (2005): A szatellit számla szerepe a turizmus nemzetgazdasági szerepének meghatározásában. *Heti Turizmus*, 2005/5–6. szám.
- KSH (2013): Régiók gazdagsága. Időszaki kiadvány.
- Nemes Nagy J. (2005): Regionális elemzési módszerek. Kézirat, ELTE.
- Nemes Nagy J. – Tagai J. (2009): Területi egyenlőtlenségek, térbeli determinációk. *Területi Statisztika* 12. (2).
- Sen, A. (1998): Mortality as an Indicator of Economic Success and Failure. *The Economic Journal* 108.
- www.wtte.org